

14

วิธีสอนสำหรับ
ครูมืออาชีพ

ทศนา แคมมณี

ทีศนา แชมมณี

14 วิธีสอนสำหรับครูมืออาชีพ / ทีศนา แชมมณี

1. การสอน.

371.102

ISBN (e-book) 978-974-03-4220-5

สพจ. 676/14

assคุณคำวิชาการ สู้สังคม
Knowledge to All
www.cupress.chula.ac.th

สิทธิในการผลิตและพิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นของสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแต่ผู้เดียว

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น

ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดทำโดย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครั้งที่ 14 พ.ศ. 2566

www.cupress.chula.ac.th [CUB6604-018K]

โทร. 0-2218-3562-3

บรรณาธิการอำนวยการ : ศาสตราจารย์ ดร.อรรักษ์ หาญสืบสาย นางอรทัย นันทาคิตชัย

กองบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ : ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนารถ บุนนาค รองศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์
รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ชัชณ พันธ์เจริญ รองศาสตราจารย์ ดร.วิมลวรรณ พิมพ์พันธ์

ผู้ประสานงาน : วาสนา ชำเ็น

พิสูจน์อักษร : ทศนีย์ ผิวขำ

ออกแบบปกและรูปเล่ม : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สั่งซื้อได้ที่ : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

<http://www.chulabook.com>

โทร. 08-6323-3703-4

customer@cubook.chula.ac.th, info@cubook.chula.ac.th

Apps: CU-eBook Store

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 14

แม้ว่าโลกจะได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากปี 2543 ที่ได้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นเป็นครั้งแรก แต่ “14 วิธีสอนสำหรับครูมืออาชีพ” ก็จะใช้ได้ตลอดไปด้วยเหตุผลหลัก 2 ประการ ได้แก่ 1) 14 วิธีสอนที่นำเสนอในหนังสือเป็นวิธีสอนที่มีลักษณะเป็น “generic method” คือเป็นวิธีทั่วไปที่สามารถนำไปปรับใช้กับเนื้อหาสาระ (content) ต่าง ๆ ได้ไม่จำกัด เพียงแต่บางวิธีอาจจะเหมาะสมกับสาระบางสาระเป็นพิเศษ 2) สาระสำคัญที่นำเสนอในหนังสือเล่มนี้เป็นแก่นหรือคุณสมบัติที่เป็นหลักและขาดไม่ได้ของวิธีการแต่ละวิธีซึ่งทำให้แต่ละวิธีมีความแตกต่างกัน ความเข้าใจในจุดนี้จะช่วยทำให้การสอนแต่ละวิธีเกิดประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ของวิธีนั้นอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าลักษณะของการสอนอาจจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปให้เหมาะสมกับยุคสมัย ทำให้เกิดรูปแบบกระบวนการ เทคนิคที่หลากหลายแตกต่างกันเพิ่มขึ้นมาก แต่ทุกวิธีก็ต้องยึดแก่นของวิธีการเป็นหลักในการดำเนินการ

ด้วยเหตุผลข้างต้นหนังสือเล่มนี้จึงจะยังเป็นหนังสือที่จำเป็นสำหรับครูมืออาชีพทุกคนในการปฏิบัติงานการสอนให้ได้ผลลัพธ์ที่มีคุณภาพในระดับของความเป็นมืออาชีพ

ผู้เขียนหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะมีส่วนช่วยให้ครูทุกคนประสบความสำเร็จในการสอนและการพัฒนาผู้เรียนทุกระดับให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณลักษณะ และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าต่อไป

ทิสนา แคมมณี

(รองศาสตราจารย์ ดร.ทิสนา แคมมณี)

มกราคม 2566

สารบัญ

คำนำ

ความหมายและองค์ประกอบสำคัญของวิธีสอน	3
1. วิธีสอนโดยใช้การบรรยาย (Lecture)	11
2. วิธีสอนโดยใช้การสาธิต (Demonstration)	17
3. วิธีสอนโดยใช้การทดลอง (Experiment)	23
4. วิธีสอนโดยใช้การนิรนัย (Deduction)	29
5. วิธีสอนโดยใช้การอุปนัย (Induction)	35
6. วิธีสอนโดยใช้การไปทัศนศึกษา (Field Trip)	41
7. วิธีสอนโดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion)	47
8. วิธีสอนโดยใช้การแสดงละคร (Dramatization)	57
9. วิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing)	65
10. วิธีสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case)	73
11. วิธีสอนโดยใช้เกม (Game)	79
12. วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation)	87
13. วิธีสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center)	93
14. วิธีสอนโดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรม (Programmed Instruction)	99

...ส่วนครูนั้น ควรจะได้ฝึกฝนตนเองให้แตกฉานและแม่นยำ
ชำนาญทั้งในวิชาความรู้และวิธีสอน เพื่อสามารถสอนวิชาทั้งปวง
ได้อย่างถูกต้อง กระจำแจ้ง และสมบูรณ์ครบถ้วน อีกข้อหนึ่ง จะ
ต้องมีความสุข สุจริต ซื่อตรง สุภาพ เรียบร้อย อยู่ในระเบียบวินัย
ขยัน อดทน และเมตตากรุณา ซึ่งจะต้องนำมาปฏิบัติให้เห็นชัด
ในหน้าที่โดยสม่ำเสมอ ศิษย์จักได้เข้าใจแจ่มแจ้ง ลึกซึ่งถึงความรู้
และความดีของครูแล้วมีศรัทธายึดถือเชื่อฟังด้วยเต็มใจ ก็จะทำให้
งานการศึกษาที่แต่ละคนอุตสาหะกระทำด้วยความเหน็ดเหนื่อยนั้น
ดำเนินก้าวหน้าไปได้ด้วยความสะดวกราบรื่น บรรลุผลอันสมบูรณ์
บริบูรณ์ นำพึงพอใจสมเจตนา...

พระบรมราชาบาทพระราชนานแก่
คณะครู นักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล

24 มิถุนายน 2532

ความน่า

วิธีสอน

วิธีสอน

ความหมายและองค์ประกอบสำคัญของวิธีสอน

ผู้เขียนได้เคยถามครูและนิสิตนักศึกษาฝึกหัดครูจำนวนมากว่า “วิธีสอนมีวิธีอะไรบ้าง” ปรากฏว่า ได้รับคำตอบที่พอจะประมวลได้ประมาณ 50 วิธี เช่น วิธีสอนแบบบรรยาย วิธีสอนแบบสาธิต วิธีสอนแบบทดลอง วิธีสอนแบบโครงการ วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน วิธีสอนแบบเอกัตภาพ (รายบุคคล) วิธีสอนแบบจุลภาค วิธีสอนเป็นคณะ (เป็นทีม) วิธีสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ วิธีสอนแบบไปทัศนศึกษา วิธีสอนแบบอุปมาน วิธีสอนแบบอนุมาน วิธีสอนแบบโปรแกรม วิธีสอนแบบหน่วย วิธีสอนแบบอภิปราย วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง วิธีสอนแบบโสเครติส วิธีสอนโดยใช้บทบาทสมมติ วิธีสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง เป็นต้น

ปรากฏว่าจากรายการวิธีสอนที่ครูและนักศึกษาครูตอบมานั้น เมื่อผู้เขียนไล่เสียงต่อไปก็พบว่า ผู้ตอบเริ่มมีความเห็นแตกแยกกันออกไป วิธีเดียวกัน เช่น วิธีสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ บางคนบอกว่าเป็นวิธีสอน บางคนบอกว่าเป็นระบบการสอน ในขณะที่อีกจำนวนหนึ่งบอกว่า เป็นรูปแบบการเรียนการสอน ตกลงเป็นอะไรกันแน่? ไม่มีใครตอบได้แน่ชัด แต่ที่แน่ชัดคือ วิธีสอน ระบบการสอนและรูปแบบการเรียนการสอน ไม่ใช่อย่างเดียวกัน นอกจากนั้น บางคนยังยืนยันว่า การสอนเป็นคณะ และการสอนเป็นหน่วย เป็นวิธีสอน ในขณะที่การบรรยาย การสาธิต การทดลอง ก็เป็นวิธีสอนเช่นกัน แต่เมื่อผู้เขียนถามต่อไปว่า ในการสอนเป็นคณะและเป็นหน่วย สามารถใช้วิธีสอนแบบบรรยาย สาธิต และทดลองด้วยได้ไหม ก็ได้รับคำตอบว่าได้ ถ้าเป็นเช่นนั้น ก็แสดงว่าการสอนเป็นคณะ และการสอนเป็นหน่วย น่าจะเป็นเรื่องที่อยู่กันคนละระดับกับการบรรยาย สาธิต และทดลอง ถ้าในการสอนเป็นหน่วย สามารถใช้การบรรยาย สาธิต และทดลองได้ การสอนเป็นหน่วยก็น่าจะอยู่ในระดับที่กว้างกว่าการบรรยาย สาธิต และทดลอง ดังนั้นถ้าการบรรยายสาธิตและทดลองเป็นวิธีสอน การสอนเป็นหน่วย และการสอนเป็นคณะก็ไม่น่าจะใช้วิธีสอน และถ้าไม่ใช้วิธีสอน จะเป็นอะไร

จากปัญหาดังกล่าว รวมทั้งคำถามง่าย ๆ ที่ว่า “วิธีสอนคืออะไร” ก็หาคำตอบที่ชัดเจนได้ยาก หนังสือทางการศึกษาจำนวนมาก ล้วนไม่มีคำอธิบายกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า

วิธีสอนคืออะไร วิธีสอนมีคุณสมบัติสำคัญ (critical attributes) อะไรบ้าง จึงจะถือได้ว่าเป็นวิธีสอน คำอธิบายในเรื่องนี้ไม่มีปรากฏ โดยทั่วไปการใช้ศัพท์คำว่า “วิธีสอน” เป็นการใช้กันในลักษณะที่ถือว่า “เป็นที่รู้ ๆ กันว่าหมายความว่าอะไร” สภาวะเช่นนี้ ประกอบกับมีคำศัพท์อีกหลายคำที่ได้รับการนำมาใช้ในลักษณะเดียวกันนี้ เช่น รูปแบบการสอน เทคนิคการสอน เทคนิควิธีสอน ระบบการสอน ระเบียบวิธีสอน กลเม็ดการสอน กลยุทธ์การสอน ยุทธวิธีสอน ยุทธศาสตร์การสอน ฯลฯ เหล่านี้ก่อให้เกิดความสับสนในด้านความเข้าใจ และการนำไปใช้เป็นอย่างมาก

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้เขียนจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องหันมาทำความเข้าใจและวิเคราะห์องค์ประกอบและลักษณะต่าง ๆ เพื่อหาทางแยกแยะและจัดระเบียบความรู้ให้เข้าเป็นหมวดหมู่ เพื่อจะช่วยให้ศาสตร์ทางการสอนมีความเป็นระบบระเบียบ เข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และกว้างขวางขึ้น

เมื่อถามว่า “วิธีสอนคืออะไร” คำตอบที่ได้มักจะมีลักษณะ ดังนี้ “วิธีสอนคือวิธีการที่ครูใช้ในการสอนผู้เรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์ วิธีสอนมีหลายวิธี เช่นไม่มีวิธีสอนใดที่ดีที่สุด ครูควรเลือกใช้วิธีสอนหลาย ๆ วิธี เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์.....” ซึ่งคำอธิบายดังกล่าวเป็นการอธิบายเกี่ยวกับวิธีสอน มากกว่าเป็นการให้คำจำกัดความหรือนิยาม (definition) ของวิธีสอน เพื่อให้เข้าใจถึงความคิดรวบยอดของ “วิธีสอน” ชัดเจนขึ้น ผู้เขียนจึงได้ลองนำแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างมโนทัศน์ (concept formation) และวิธีการอุปมาอุปไมยมาใช้ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีสอน วิธีสอนคืออะไร คำนิยามที่สามารถแสดงมโนทัศน์ (concept) ของวิธีสอน ควรจะเป็นอย่างไร กลับเป็นเรื่องที่ยาก ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องที่เหมือนว่ารู้ ๆ กัน ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจสิ่งที่เป็นามธรรมได้ชัดเจน ผู้เขียนจึงได้ลองเปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็รูปธรรมที่ชัดเจนกว่า

โดยปกติทั่ว ๆ ไป ถ้าเราถามว่า “วิธีคืออะไร” ผู้ตอบก็ต้องถามต่อไปว่า “วิธีอะไร?” วิธีพูด วิธีเขียน วิธีอ่าน วิธีกิน วิธีทำอาหาร วิธีเย็บผ้า วิธีตัดเสื้อ ฯลฯ ถ้าสมมติเรอบอกว่า “วิธีทำอาหารคืออะไร” เขาก็จะตอบว่า เป็นการทำอาหารให้สุกด้วยกระบวนการต่าง ๆ เช่น ทอด นึ่ง ต้ม ผัด ย่าง อบ ฯลฯ ถ้าอย่างนั้นวิธีทอดคืออะไร เขาก็จะตอบว่า วิธีทอดก็คือ การนำเอาสิ่งที่ต้องการทอด ลงทอดในน้ำมันที่ร้อน จน

กระทิงสุก ถ้าอย่างนั้น จะแตกต่างอย่างไรกับการผัด เพราะผัดก็ต้องเอาของลงทอดให้สุกเหมือนกัน ผู้ตอบก็คงต้องคิดหาจุดที่เป็นความแตกต่างให้ได้ ซึ่งในที่สุด ก็อาจจะหาได้ว่า ถ้าทอดจะต้องใช้น้ำมันมากกว่าผัดและน้ำมันต้องร้อนจัด และของที่ทอดเสร็จแล้วจะอยู่ในลักษณะที่เกรียม (สุกมากกว่าผัด) ส่วนผัดจะใช้น้ำมันน้อยกว่า ความร้อนน้อยกว่าและสุกน้อยกว่า (ไม่เกรียม) และส่วนใหญ่จะผัดรวมกันหลาย ๆ อย่าง เช่น ผัดหมูกับผักและเครื่องชูรสต่าง ๆ ในขณะที่ทอดจะเป็นการทำให้อาหารชนิดเดียวกันสุกโดยไม่ปะปนกับสิ่งอื่น ดังนั้นถ้าจะให้คำนิยามของวิธีทอด เราก็จะต้องหาว่า อะไรเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ของ “การทอด” ถ้าขาดไปแล้วก็จะเป็นสิ่งนั้นอีกต่อไป แต่จะกลายเป็นสิ่งอื่นไป ดังนั้นวิธีการแต่ละวิธี ย่อมต้องมีลักษณะเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ทำให้สิ่งนั้นเป็นสิ่งนั้น ดังตัวอย่าง วิธีทอด องค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ จึงน่าจะเป็น 1) ของที่ต้องการจะทอด 2) ภาชนะที่ใช้ในการทอด 3) ความร้อน (ไฟ) และ 4) น้ำมันปรุงอาหาร ส่วนวิธีการก็น่าจะหมายถึงขั้นตอนในการดำเนินการที่เป็นขั้นตอนที่จำเป็นขาดไม่ได้เช่นกัน ดังในกรณีของการทอดนี้ควรจะมีขั้นตอนดังนี้ 1) ตัดไฟ 2) นำภาชนะคือกระทะตั้งไฟ 3) ใส่น้ำมันให้มีปริมาณมากพอท่วมสิ่งที่ จะทอด 4) รอให้น้ำมันร้อน 5) นำสิ่งที่ จะทอด (เป็นชนิดเดียวกัน) ลงทอด 6) ทอดให้สุกแล้วตักออกใส่จาน ถ้าถามว่าขั้นตอน 5 ขั้นตอนนี้ มีขั้นตอนไหนที่ตัดออกได้ไหม ก็ จะพบว่า ตัดออกไม่ได้เลย ถ้าตัดออกไปแล้ว จะทำให้วิธีการนั้นไม่เกิดผลสำเร็จ แต่ถ้าถามว่า มีเพิ่มเติมได้ไหม เช่น การใส่น้ำมัน จริง ๆ แล้วต้องใส่ให้มากอย่างน้อยครึ่งกระทะ ในกรณีที่ต้องการทอดแบบให้กรอบทั้งชิ้น หรือจะเพิ่มเติมขั้นตอนการกลับสิ่งที่ทอด เพื่อให้สุกและเกรียมเสมอกันทั้ง 2 ด้าน ขั้นตอนเพิ่มเติมดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำได้ และ มักจะเป็นสิ่งที่ทำให้การทอดนั้นเพิ่มคุณภาพขึ้น แต่เป็นขั้นตอนหรือองค์ประกอบเสริม ไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นหรือขาดไม่ได้ของการทอด เพราะแม้จะไม่มีองค์ประกอบเสริม การกระทาดังกล่าว ก็ยังได้ชื่อว่า “การทอด” อยู่ การเพิ่มองค์ประกอบหรือขั้นตอนใด ๆ ก็แล้วแต่ เพื่อให้กระบวนการนั้นมีคุณภาพเพิ่มขึ้น ความคิดสร้างสรรค์ของผู้ใช้ ทำให้เกิดแบบที่แตกต่างกันของวิธีนั้น ๆ จำนวนมาก ดังเช่น อาหารประเภทแกง ได้มีการแตกออกไปเป็น แกงจืด แกงเผ็ด ซุป ต้มยำ เป็นต้น ประเภทแกงเผ็ดก็แตกออกไปเป็นแกงเขียวหวาน แกงคั่ว แกงส้ม ฯลฯ ซึ่งไม่ว่าจะแตกออกไปมากเท่าไร ก็ยังคงเป็นแกง ตราบเท่าที่ยังมีขั้นตอนที่ขาดไม่ได้ของวิธีแกงอยู่ แต่ในทางตรงกันข้าม หากมีการเพิ่มเติมหรือตัดแปลงไปจนกระทั่งองค์ประกอบและขั้นตอนที่สำคัญของสิ่งนั้นขาดหายไป

เมื่อนั้นสิ่งนั้นก็ไม่ใช่แก่อีกต่อไป จะกลายเป็นอย่างอื่นซึ่งอาจจะต้องเรียกชื่อใหม่ให้เหมาะกับลักษณะเด่นของวิธีนั้น ๆ

ดังกล่าวมาข้างต้น หากผู้เขียนจะเขียนเรียบเรียงคำนิยามของ “วิธีทอด” ก็คงจะได้ใจความในลักษณะดังนี้

“วิธีทอด คือ ขั้นตอนในการทำอาหารให้สุก โดยการนำเอาอาหาร (ชนิดเดียวกัน) ใส่ลงไปในภาชนะที่มีน้ำมัน (ปรุงอาหาร) ที่ร้อนในปริมาณที่มากพอท่วมอาหารนั้นเป็นอย่างน้อย และรอนอาหารนั้นสุก”

จะเห็นได้ว่านิยามนี้จะประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญและขั้นตอนการดำเนินการที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น เป็นเอกลักษณ์ที่ทำให้วิธีนั้น เป็นวิธีนั้น ไม่ใช่วิธีอื่น

ด้วยกระบวนการเดียวกันนี้ เราก็จะสามารถให้คำนิยามของวิธีอื่น ๆ ได้ เช่น วิธีต้ม นี่ อบ ย่าง ปิ้ง เผา ฯลฯ ซึ่งก็จะพบว่า แต่ละวิธีจะมีลักษณะที่เด่นหรือเป็นเอกลักษณ์ของตน ตามองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น ทำให้มีการเรียกชื่อของวิธีแต่ละวิธีแตกต่างกันไป

วิธีการแต่ละวิธีนี้ เป็นวิธีที่เป็นกลาง คือไม่ขึ้นอยู่กับหลักการหรือรูปแบบใด ๆ การต้มไม่ได้เป็นวิธีปรุงอาหารสำหรับทารกเท่านั้น หรือเป็นวิธีสำหรับการทำอาหารไทยเท่านั้น การต้มเป็นวิธีปรุงอาหารแบบหนึ่ง ซึ่งอาจจะนำไปใช้ปรุงอาหารจีน ไทย ฝรั่งเศส หรืออินเดีย ก็ได้ หรือจะใช้ปรุงอาหารให้ทารก เด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา คนป่วย ก็ได้ แล้วแต่ผู้นำไปใช้ ซึ่งควรเลือกใช้วิธีการให้เหมาะกับหลักการ และวัตถุประสงค์ของตน เช่น ผู้สูงอายุ ควรรับประทานอาหารที่มีไขมันน้อย ดังนั้นการปรุงอาหารสำหรับผู้สูงอายุ จึงน่าจะพิจารณาวิธีการที่ไม่ให้ไขมันมาก เช่น วิธีนี้ ย่าง ปิ้ง เผา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การเลือกใช้วิธีการจึงขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และหลักการ ไม่ใช่เอาวิธีการเป็นตัวตั้ง แล้วดึงวัตถุประสงค์และหลักการให้มาสัมพันธ์กัน

อุปมาข้างต้น คงจะช่วยสร้างความเข้าใจในเรื่องวิธีสอนให้ชัดเจนขึ้นว่า วิธีสอนคืออะไร

ถ้า “วิธีทำอาหาร” คือ ขั้นตอนในการทำอาหารให้สุกด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น ๆ

ดังนั้น “วิธีทำอาหารแบบทอด หรือวิธีทอด” ก็คือขั้นตอนในการทำอาหารให้สุกด้วยวิธีการทอด ซึ่งมีองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของการทอด ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวไว้แต่ต้น คือ

“วิธีทำอาหารแบบทอด หรือวิธีทอด” ก็คือขั้นตอนในการทำอาหารให้สุก โดยการนำเอาอาหาร (ชนิดเดียวกัน) ใส่ลงในภาชนะที่มีน้ำมัน (ปฏุงอาหาร) ที่ร้อนจัดในปริมาณที่มากพอท่วมอาหารนั้นเป็นอย่างน้อย และรอจนอาหารสุกเกรียม

ด้วยอุปมาดังกล่าว จึงน่าจะอุปไมยได้ว่า

“วิธีสอน” คือขั้นตอนในการดำเนินการสอนให้สำเร็จด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเฉพาะหรือลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น ๆ

ดังนั้น “วิธีสอนแบบ A” ก็คือขั้นตอนในการดำเนินการสอนให้สำเร็จด้วยวิธี A ซึ่งมีองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธี A”

ผู้เขียนได้ใช้นิยามอันเป็นผลจากการคิดวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนกว่าดังกล่าว มาใช้ในการวิเคราะห์ทามโนทัศน์ (concept) ของวิธีสอนแต่ละวิธี เพื่อช่วยให้ผู้ศึกษาจับหลักได้ว่าอะไรเป็นส่วนแก่น อะไรเป็นส่วนเสริม ความเข้าใจนี้จะช่วยให้ผู้สอนใช้วิธีสอนอย่างถูกต้อง มีประสิทธิภาพและมั่นใจขึ้น เนื่องจากผู้เขียนพบว่า ผู้สอนทั้งครูและนิสิตนักศึกษาจำนวนมาก มักจะสอนโดยมุ่งเน้นที่เทคนิคของวิธีสอนมากกว่าแก่นสำคัญของวิธีสอน เนื่องจากเทคนิคต่าง ๆ นั้นเห็นเด่นชัดมากกว่าแก่นซึ่งมักจะซ่อนอยู่ภายใน เช่น วิธีสอนโดยใช้บทบาทสมมติ ผู้สอนจะหาบทบาทสมมติมาให้ผู้เรียนแสดง แต่ครูไม่สามารถนำการอภิปรายให้ไปสู่วัตถุประสงค์ได้ วิธีสอนโดยใช้เกมหรือสถานการณ์จำลอง ผู้สอนมีเกมและสถานการณ์จำลองมาให้ผู้เรียนเล่น แต่เล่นแล้วก็จบ ไม่มีการอภิปรายที่นำไปสู่การเรียนรู้ หรือวิธีสอนโดยการไปทัศนศึกษา ผู้สอนพาผู้เรียนไปทัศนศึกษา แต่ขาดการจัดการเกี่ยวกับการสังเกตและบันทึกข้อมูล เพื่อนำมาใช้ในการอภิปรายเพื่อการเรียนรู้ เป็นต้น การสอนขาดประสิทธิภาพ เนื่องจากผู้สอนไม่ทราบหรือเข้าใจถึงแก่นคือองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น

ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงได้วิเคราะห์วิธีสอนต่าง ๆ ซึ่งเป็นวิธีที่มีโอกาสใช้มากในการสอนสาระต่าง ๆ และจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ในกรอบดังนี้

1. ความหมายของวิธีสอนนั้น

คำนิยามเป็นความคิดรวบยอดของวิธีสอนนั้น ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น

2. วัตถุประสงค์ของวิธีสอนนั้น

วิธีสอนแต่ละวิธีจะมีลักษณะเด่นที่มุ่งช่วยให้การสอนบางจุดหรือบางด้านบรรลุผลได้ดีเป็นพิเศษ เมื่อผู้อ่านศึกษาความหมายของวิธีสอน และวัตถุประสงค์ของวิธีสอนนั้นแล้ว จะสามารถตัดสินใจในเบื้องต้นได้ว่า วิธีนั้นเป็นวิธีที่มีส่วนสอดคล้องกับความต้องการของตนหรือไม่

3. องค์ประกอบสำคัญ (ที่ขาดไม่ได้) ของวิธีสอนนั้น

ส่วนนี้เป็นการระบุให้เห็นชัดเจนว่า สิ่งสำคัญซึ่งวิธีนั้นจะขาดไม่ได้มีอะไรบ้าง เป็นองค์ประกอบที่เป็นแก่นของวิธีนั้น

4. ขั้นตอนสำคัญ (ที่ขาดไม่ได้) ของการสอนตามวิธีนั้น

เป็นการระบุให้เห็นชัดเจนว่า ขั้นตอนหลัก ๆ ในการดำเนินการที่จะขาดไม่ได้ของวิธีนั้นมีอะไรบ้าง เป็นขั้นตอนที่เป็นแก่นของวิธีนั้น

5. เทคนิคและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในการใช้วิธีสอนนั้นให้มีคุณภาพสูงสุด

ส่วนนี้เป็นข้อมูลเสริมเกี่ยวกับเทคนิคและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่จะช่วยให้วิธีแต่ละวิธีได้ผลสูงสุด เพราะลำพังเพียงมีองค์ประกอบสำคัญและดำเนินการตามขั้นตอนสำคัญที่ขาดไม่ได้เท่านั้น อาจไม่ได้ผลสูงสุด เพราะเป็นองค์ประกอบและขั้นตอนในระดับที่ต่ำสุดหรือจำเป็นที่สุดต่อการที่จะทำให้วิธีนั้นเป็นวิธีนั้นเท่านั้น การใช้เทคนิคเสริม จะช่วยให้ได้ผลเพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ถ้ามุ่งใช้เทคนิคเสริม โดยขาดขั้นตอนหรือองค์ประกอบที่เป็นแก่นสำคัญ ก็เท่ากับว่า ไม่ได้ใช้วิธีนั้น เพราะขาดแก่นสำคัญของวิธีนั้น ซึ่งจะมีผลทำให้การใช้วิธีนั้นไม่เกิดผลสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของวิธีนั้น

6. ข้อดีและข้อจำกัดของวิธีสอนนั้น

ส่วนนี้เป็นส่วนที่วิเคราะห์ให้เห็นถึงข้อดีข้อด้อยของวิธีสอนนั้น ๆ ซึ่งจะเป็น

ประโยชน์ต่อผู้สอนในการตัดสินใจใช้วิธีสอนนั้น ๆ ให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และสถานการณ์ของตน

วิธีสอนที่จะนำเสนอในที่นี้มี 14 วิธี ได้แก่

1. วิธีสอนโดยใช้การบรรยาย (Lecture)
2. วิธีสอนโดยใช้การสาธิต (Demonstration)
3. วิธีสอนโดยใช้การทดลอง (Experiment)
4. วิธีสอนโดยใช้การนิรนัย (Deduction)
5. วิธีสอนโดยใช้การอุปนัย (Induction)
6. วิธีสอนโดยใช้การไปทัศนศึกษา (Field Trip)
7. วิธีสอนโดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion)
8. วิธีสอนโดยใช้การแสดงละคร (Dramatization)
9. วิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing)
10. วิธีสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case)
11. วิธีสอนโดยใช้เกม (Game)
12. วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation)
13. วิธีสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center)
14. วิธีสอนโดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรม (Programmed Instruction)

ก่อนที่จะนำเสนอสาระเกี่ยวกับวิธีสอนต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนั้น ผู้เขียนขอให้คำชี้แจงเกี่ยวกับการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญของวิธีสอนต่าง ๆ ซึ่งจะพบว่า ผู้เขียนกำหนดให้ทุกวิธีสอนมีองค์ประกอบด้านการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้อ่านอาจสงสัยว่าเป็นเพราะเหตุใด ตัวอย่างเช่น วิธีสอนแบบบรรยาย มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ (1) เนื้อหาสาระที่จะบรรยาย (2) การบรรยาย และ (3) การเรียนรู้ของผู้เรียน จากการบรรยาย ผู้อ่านหลายท่านอาจสงสัยว่า หากมีเนื้อหาสาระและการบรรยายแล้ว ก็น่าจะเพียงพอสำหรับความเป็นການบรรยาย ข้อสงสัยนี้นั้นว่าถูกต้อง เพราะเนื้อหาสาระและการบรรยาย ก็ทำให้เกิดการบรรยายได้แล้ว การเรียนรู้ของผู้เรียนไม่น่าจะเกี่ยวข้อง แต่เราต้องไม่ลืมว่า สิ่งที่เราวิเคราะห์ไม่ใช่ “การบรรยาย” แต่เป็น “วิธีสอนโดยใช้การบรรยาย” ดังนั้นเมื่อมีคำว่า “สอน” จึงทำให้การบรรยายนั้นมีวัตถุประสงค์ชั้น ซึ่งวัตถุประสงค์ของการสอนก็คือ การช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ หากมีการบรรยายเกิดขึ้น ณ ที่ใด และมีผู้ฟังไปฟังการบรรยาย ผู้ฟังจะเกิดหรือไม่เกิดการเรียนรู้ ผู้บรรยาย

ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบ (แต่ผู้บรรยายทุกคนก็คงอยากให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาการบรรยายของตน) แต่ถ้การบรรยายครั้งนั้นเป็นการสอน คือผู้สอนใช้การบรรยายเพื่อถ่ายทอดสาระความรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หรือความเข้าใจ การบรรยายครั้งนี้ย่อมมีวัตถุประสงค์ ดังนั้น การเรียนรู้ของผู้เรียนจึงควรเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของวิธีสอนทุกวิธี

1. วิธีสอนโดยใช้การบรรยาย (Lecture)

“...เป็นวิธีสอนที่อาศัยความสามารถของผู้สอนในการ
เรียบเรียงเนื้อหาสาระและการใช้เทคนิคในการ
ถ่ายทอดเนื้อหาสาระให้น่าสนใจ...”

วิธีสอนโดยใช้การบรรยาย (Lecture)

1.1 ความหมาย

วิธีสอนโดยใช้การบรรยายคือกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการพูด บอก เล่า อธิบาย สิ่งที่ต้องการสอนแก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนซักถาม แล้วประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง

1.2 วัตถุประสงค์

วิธีสอนโดยใช้การบรรยายเป็นวิธีการที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนจำนวนมากได้เรียนรู้เนื้อหาสาระหรือข้อความรู้จำนวนมากพร้อม ๆ กันได้ในเวลาที่จำกัด

1.3 องค์ประกอบสำคัญ (ที่ขาดไม่ได้) ของวิธีสอน

- 1.3.1 มีเนื้อหาสาระ หรือข้อความรู้ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้
- 1.3.2 มีการบรรยาย (พูด บอก เล่า อธิบาย)
- 1.3.3 มีผลการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดจากการบรรยาย

1.4 ขั้นตอนสำคัญ (ที่ขาดไม่ได้) ของการสอน

- 1.4.1 ผู้สอนเตรียมเนื้อหาสาระที่จะบรรยาย
- 1.4.2 ผู้สอนบรรยาย (พูด บอก เล่า อธิบาย) เนื้อหาสาระที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้
- 1.4.3 ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถาม และประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

1.5 เทคนิคและข้อเสนอนแนะต่าง ๆ ในการใช้วิธีสอนโดยใช้การบรรยายให้มีประสิทธิภาพ

1.5.1 การเตรียมการบรรยาย

การบรรยายที่ดี ต้องอาศัยการเตรียมการที่ดี ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาเนื้อหาสาระที่จะบรรยายให้เข้าใจแจ่มแจ้ง หากพบว่า มีจุดใดที่ตนยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง

หรือมีข้อสงสัย ควรศึกษาค้นคว้าให้กระจ่างก่อน ต่อจากนั้นควรคัดเลือกว่า เนื้อหาสาระใดมีความจำเป็นหรือมีประโยชน์ต่อผู้เรียนของตนเพียงใด เนื้อหาใดไม่จำเป็น อาจตัดออก ต่อไปควรจัดลำดับเนื้อหาสาระว่า สิ่งใดควรพูดก่อน พูดหลัง และจะเชื่อมโยงกันอย่างไร ในเนื้อหาสาระแต่ละส่วนมีส่วนใดที่ยังคลุมเครือ ควรหาตัวอย่าง ประกอบ หรือควรใช้สื่อใดช่วย และควรแสวงหาเทคนิคในการนำเสนอสาระแต่ละส่วน ให้น่าสนใจ ทำทหายความคิดและเข้าใจได้ง่าย ซึ่งอาจจะเป็นการใช้คำถามกระตุ้น หรือ การเล่าประสบการณ์ที่แปลกใหม่ หรือนำเสนอปัญหาที่ทำทหายความคิดก่อนการบรรยาย ผู้สอนควรมีโครงร่าง (outline) สำหรับการบรรยาย และมีเอกสารประกอบการบรรยายแจกให้แก่ผู้เรียน

1.5.2 การบรรยาย

เมื่อเริ่มการบรรยาย ผู้บรรยายควรสร้างความสนใจของผู้เรียน และพยายามรักษาความสนใจนั้นให้คงอยู่ตลอดการบรรยายด้วยเทคนิคต่าง ๆ เช่น

- 1) การใช้ปัญหาเป็นสิ่งที่เร้า เช่น ใช้ข่าว เหตุการณ์สำคัญและกรณีตัวอย่างต่าง ๆ
- 2) การใช้การทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นความสามารถของตนในเรื่องนั้น
- 3) การใช้สื่อประกอบ เช่น ใช้แผ่นใส ภาพ สไลด์ เทปเสียง วิดีทัศน์ ภาพยนตร์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น
- 4) การใช้การซักถามประกอบกับการบรรยาย
- 5) การใช้กิจกรรมประกอบการบรรยาย เช่น การอภิปรายกลุ่มย่อย การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ การเล่นเกม การทดลองปฏิบัติ เป็นต้น
- 6) การยกตัวอย่างประกอบการอธิบาย
- 7) การใช้อารมณ์ขัน
- 8) การเปิดโอกาสให้ผู้ฟังซักถาม และแสดงความคิดเห็น

1.5.3 การอภิปรายซักถาม และประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

ก่อนยุติการบรรยาย ผู้บรรยายควรสรุปสาระสำคัญของการบรรยาย และควรเปิดโอกาสให้ผู้ฟังซักถาม หรือเปิดอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ต่อจากนั้นควรมีการทดสอบการเรียนรู้ของผู้เรียนในเรื่องที่บรรยายด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น

การสู่ถามผู้เรียน หรือการให้ทำแบบทดสอบ เป็นต้น

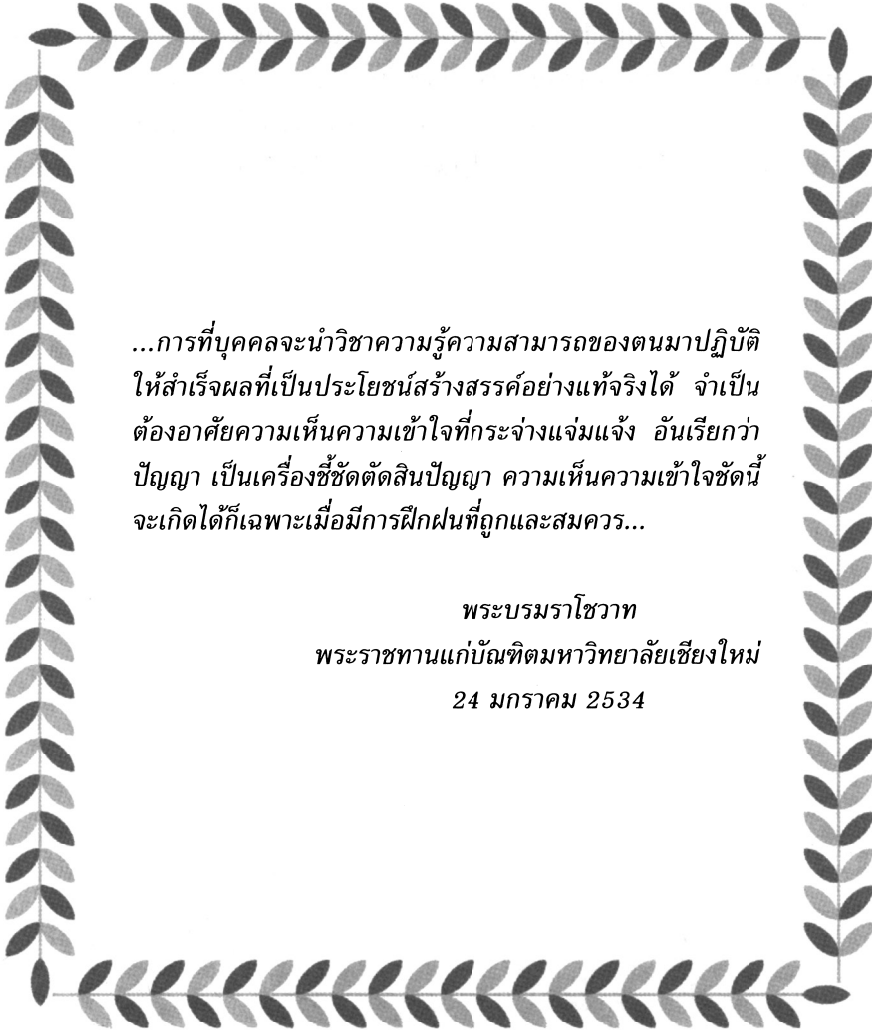
1.6 ข้อดีและข้อจำกัดของวิธีสอนโดยใช้การบรรยาย

1.6.1 ข้อดี

- 1) เป็นวิธีสอนที่ใช้เวลาน้อย เมื่อเทียบกับวิธีสอนแบบอื่น ๆ
- 2) เป็นวิธีสอนที่ใช้กับผู้เรียนจำนวนมากได้
- 3) เป็นวิธีสอนที่สะดวก ไม่ยุ่งยาก
- 4) เป็นวิธีสอนที่ถ่ายทอดเนื้อหาสาระได้มาก

1.6.2 ข้อจำกัด

- 1) เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนมีบทบาทน้อย จึงอาจทำให้ผู้เรียนขาดความสนใจในการบรรยาย
- 2) เป็นวิธีสอนที่อาศัยความสามารถของผู้บรรยาย ถ้าผู้บรรยายไม่มีศิลปะในการบรรยายที่ดึงดูดใจผู้เรียน ผู้เรียนอาจขาดความสนใจ และถ้าผู้สอนขาดการเรียบเรียงเนื้อหาสาระอย่างเหมาะสม ผู้เรียนอาจเกิดความไม่เข้าใจ และไม่สามารถซักถามได้ (ถ้าผู้บรรยายไม่เปิดโอกาส)
- 3) เป็นวิธีสอนที่ไม่สามารถสนองตอบความต้องการและความแตกต่างระหว่างบุคคล

...การที่บุคคลจะนำวิชาความรู้ความสามารถของตนมาปฏิบัติ
ให้สำเร็จผลที่เป็นประโยชน์สร้างสรรค์อย่างแท้จริงได้ จำเป็น
ต้องอาศัยความเห็นความเข้าใจที่กระจ่างแจ่มแจ้ง อันเรียกว่า
ปัญญา เป็นเครื่องชี้ชัดตัดสินปัญญา ความเห็นความเข้าใจชัดนี้
จะเกิดได้ก็เฉพาะเมื่อมีการฝึกฝนที่ถูกต้องและสมควร...

พระบรมราโชวาท
พระราชทานแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
24 มกราคม 2534

2. วิธีสอนโดยใช้การสาธิต (Demonstration)

“...เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง
เห็นสิ่งที่เรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้เกิดความ
เข้าใจและจดจำในเรื่องที่สาธิตได้ดีและนาน...”